

**L'ICEBERG DEL CONFLICTE A L'ÀFRICA DELS GRANS LLACS:
Querella contra els responsables dels crims contra la humanitat ocultats¹**

Des que el Front Patriòtic Rwandès (FPR) va envair Rwanda el primer d'octubre de 1990 i el veí Zaire els anys 1996 i 1998 s'han produït a Rwanda i a l'actual veïna República Democràtica del Congo, al voltant de set milions de víctimes mortals rwandeses i congolese, principalment, directa o indirectament atribuïbles als conflictes bèl·lics, i desenes de víctimes occidentals, entre les quals hi ha dues víctimes catalanes i nou víctimes espanyoles.

Aquest conflicte no és només la història de la lluita per l'accés al poder d'elements extremistes i criminals sinó també i, sobretot, el pillatge i la lluita pel control de l'explotació dels riquíssims recursos naturals de la part oriental de la República Democràtica del Congo², iniciativa en què han intervingut a més d'actors locals també grans empreses transnacionals occidentals, principalment dels Estats Units, Canadà i Europa. Gran part d'aquest drama humà i ecològic ha estat deliberadament ocultat i sovint estratègicament manipulat.

El Fòrum Internacional per la Veritat i la Justícia a l'Àfrica dels Grans Llacs³ promou —amb el suport de víctimes i familiars de víctimes rwandeses, catalanes i espanyoles, el Premi Nobel de la Pau Adolfo Pérez Esquivel, la congressista afroamericana dels Estats Units d'Amèrica, Cynthia McKinney, i organitzacions internacionals i nacionals no governamentals— una iniciativa que es centra en dues línies d'acció:

¹ Consulteu la pàgina web específica d'aquest acció: www.veritasrwandaforum.org.

² En particular columbium/tantalum —també conegut com a coltan—, coure, cobalt, diamants, or i fusta tropical, entre d'altres.

³ Plataforma internacional promoguda pel candidat a Premi Nobel de la Pau Juan Carrero Saralegui, President de la Fundació S'Olivar de Mallorca. També promouen aquesta Acció de Justícia les següents persones, organitzacions i institucions: Josep, Martí, Núria, Pilar i Maria Antònia Vallmajó Sala (germans de Joaquim Vallmajó), Josep Ma Sirera Fortuny (germà de Flors Sirera), Fernando Valtueña Gallego (germà de Luis Valtueña), Edesio Rodríguez de la Fuente, M^a de los Ángeles Jorge de la Fuente (parets de Julio Rodríguez Jorge), Jesús Mayor García (germà de Servando Mayor), Cipriano Isla Lucio (germà de Miguel Ángel Isla Lucio), Fundació S'Olivar, Associació Assistance Aux Victimes Des Conflits en Afrique Centrale, A.S.B.L. (Bèlgica), Adolfo-Maria Pérez Esquivel (Premi Nobel de la Pau 1980, Argentina), Federación de Comités de Solidaridad con el África Negra de España (Fefcosane), Ajuntament de Navata, Associació Drets Humans de Mallorca, Ajuntament de Figueres, Ajuntament de Manresa, Associació de Victimes Pro Iustitia (Holanda), Marie Beatrice Umutesi (refugiada rwandesa a Camerún), 5 víctimes Rwandeses a Brussel·les (Tap), Centre de Lutte contre l'Impunité (Bèlgica), Águeda Uzcudun Pouso (germana de Isidro Uzcudun), Cynthia Ann Mc Kinney (congressista afroamericana, EUA), Centre de Recursos de la Coordinadora d'ONG Solidàries (Cedre), Fernando Madrazo Osuna (germà de Manuel Madrazo), Organisation For Peace Justice And Development in Rwanda" (OPJDR), Inc. (EUA).

a) L'estratègia de la VERITAT, centrada en la presentació d'una QUERELLA CRIMINAL contra els principals responsables⁴ dels esmentats crims contra la humanitat: tothom coincideix que no serà possible la reconciliació a l'Àfrica dels Grans Llacs si abans no han sortit a la llum les veritats ocultes i ocultades d'aquest drama. Aquesta iniciativa es porta endavant amb un nucli molt compromès de catalans, espanyols i rwandesos a l'exili, que han treballat intensament per a presentar una acció judicial que permeti mostrar la veritat ocultada, inspirats pels principis no-violents i la centralitat de la veritat com a dinàmica transformadora, en el mateix sentit proposat per Gandhi i Luther King, Jr. Aquesta iniciativa ha prioritzat dos eixos: l'empatia amb les víctimes (oferint reconeixement i dotant-les de poder, conegut com *empowerment*) i el treball amb l'experiència dels "penedits", tant tutsis com hutus.

b) L'estratègia del DIÀLEG: hem volgut també facilitar un espai de diàleg honest i obert entre líders d'organitzacions de víctimes rwandeses i líders d'organitzacions de defensa dels drets humans a l'exili, tant hutus com tutsis⁵. Aquesta iniciativa ha prioritzat dos eixos: l'empatia de compartir i canalitzar el dolor en un espai comú i l'experiència d'unes visions de futur compartides. Aquestes dues iniciatives pretenen servir a curt, mig i llarg termini com a autèntics catalitzadors per a la transformació de la realitat a l'Àfrica dels Grans Llacs.

A continuació exposem una síntesi dels fets en relació a les víctimes catalanes i espanyoles en aquest conflicte i una síntesi de la part ocultada de l'iceberg dels conflictes a l'Àfrica dels Grans Llacs.

⁴ Els principals responsables dels crims investigats són: *General Major KAYUMBA NYAMWASA* (cap de la Intel·ligència Militar de la Directorate Military Intelligence, DMI, –serveis secrets rwandesos– durant la guerra), *Coronel RWAHAMA JACKSON MUTABAZI* (diputat de la DMI en Byumba), *Coronel JAMES KABAREBE* (Commanding Officer del High Command Unit de l'APR i responsable màxim d'operacions en la invasió del Zaire per Rwanda), *Coronel DANY MUNYUZA*, responsable de les operacions de la línia de retaguardia de foc de la Prefectura de Byumba i membre de la DMI, *Capità MAJYAMBERE* (Brigade Intelligence Officer B.I.O. núm. 408), *Capità EVARISTE KABALISA* (comandant segon de la gendarmerie de Ruhengeri), *General de Brigada FRED IBINGIRA*, *Coronel JAQUES NZIZA / JAQUES NKURUNZIZA*, director de l'operatiu policial-militar G2, *Mayor DAN GAPFIZI*, *Coronel CEASER KAYIZARI*, entre d'altres.

⁵ La Primera Trobada del Diàleg Interwandès es va celebrar el mes de maig de 2004 a Estellencs (Mallorca) amb la participació de 10 líders tutsis i hutus provinents dels Estats Units d'Amèrica, Canadà, Bèlgica, França i Suïssa.

ASSASSINATS DE CATALANS I ESPANYOLS A L'ÀFRICA DELS GRANS LLACS (1994-2002)

a) 26 de abril de 1994: **SEGREST, TORTURA, DESAPARICIÓ i SUPOSADA MORT VIOLENTA D'EN JOAQUIM VALLMAJO I SALA (BYUMBA, NORD DE RWANDA).**

En **JOAQUIM VALLMAJO I SALA** va néixer a Navata (Figueres) el 21 de març de 1941. Va ser missioner d'Àfrica, començant el seu servei a Rwanda el 27 de juny de 1965. Portava més de 28 anys com a missioner, sent el responsable del Comitè Diocesà pel Desenvolupament a partir de març de 1991, dedicant-se de forma prioritària a l'assistència i servei als camps de desplaçats de guerra. Es va distingir per la defensa oberta dels drets humans de la gent del poble i els refugiats davant les autoritats civils, militars i eclesiàstiques (molt crític amb totes tres), realitzant nombroses denúncies a Amnistia Internacional.

El dia 25 d'abril de 1994 va ser amenaçat de mort per militars de l'FPR que el coneixien per la lluita per la igualtat entre hutus i tutsis, mentre anava a salvar a persones que havien quedat bloquejades en un indret pels atacs militars.

Va ser segrestat a les 14:40 hores del dimarts 26 d'abril de 1994 per elements militars de l'APR (Armée Patriotique Ruandaise) i l'FPR (Front Patriotique Ruandais), vint dies després del doble magnicidi dels dos presidents hutus rwandès i burundès). Va ser torturat per la branca secreta de l'APR/FPR. El seu cos no ha aparegut mai (hi ha moltes possibilitats que fos incinerat després de ser executat).

b), c), d), e) 31 de octubre de 1996: **MORT VIOLENTA DE SERVANDO MAYOR GARCÍA, JULIO RODRÍGUEZ JORGE, MIGUEL ANGEL ISLA LUCIO I FERNANDO DE LA FUENTE DE LA FUENTE (BUGOBE/BUKAVU, EST DE LA RDC).**

SERVANDO MAYOR GARCÍA, nascut a Hornillos del Camino (Burgos) el 20 de juliol de 1952, germà marista que es va desplaçar a Rwanda l'any 1995, incorporant-se a la comunitat marista del camp de refugiats de Nyamirangwe (Bugobe, Bukavu-actual Congo Est) comunitat de la que va ser superior; **JULIO RODRÍGUEZ JORGE**, nascut a Piñel de Arriba (Valladolid) el 20 d'octubre de 1956, germà marista, es va desplaçar al Zaire els anys 1982, 1988 i 1993 (14 anys en total) i es va incorporar a la comunitat marista del camp de refugiats de Nyamirangwe a principis de juny de 1996; **MIGUEL ANGEL ISLA LUCIO**,

nascut a Villalaín (Burgos) el 8 de març de 1943, germà marista, es desplaçà a Costa d'Ivori el 1974 i es va incorporar a la referida comunitat marista l'agost del 1995; **FERNANDO DE LA FUENTE DE LA FUENTE**, nascut a Burgos el 16 de desembre de 1943, germà marista, es va desplaçar a Xile entre 1982 i 1995, incorporant-se a la comunitat del camp de Nyamirangwe el desembre de 1995.

Els quatre religiosos espanyols van acudir generosament a una crida del seu Superior General des de Roma, pensant en desplaçar religiosos no autòctons en la creença que serien respectats i no inquietats per la seva condició d'occidentals. Van optar per continuar assistint els refugiats rwandesos del camp de Nyamirangwe, situat a uns 20 quilòmetres a l'oest de la ciutat de Bukavu, on hi vivien més de 30.000 refugiats. Van restar al camp quan totes les ONGs i d'altres organismes internacionals ja havien abandonat la zona a mitjan octubre de 1996 davant l'avançament dels atacs dels militars de l'APR/FPR i l'AFDL (Alliance des forces démocratiques pour la libération du Congo-Zaïre).

El dia 30 d'octubre de 1996 van fer una crida internacional sol·licitant ajuda través de l'emissora de ràdio espanyola COPE, demanant la intervenció urgent internacional que evités la massacre dels refugiats, que ells percebien en aquell moment com a imminent.

Desgraciadament aquest crit de socors va ser profètic, fins i tot per a ells. Van optar per quedar-se al costat dels refugiats fins a la mort. El dia següent, el 31 d'octubre de 1996, van ser tots quatre assassinats, sent com eren observadors incòmodes i, molt probablement, a causa d'aquesta entrevista i petició d'ajuda. Després d'haver estat torturats i executats, els seus cossos va ser llançats a un pou mort de més de 12 metres de profunditat situat a 50 metres d'on vivien. Van ser enterrats a Nyangezi.

El 12 de novembre de 1996 el Congrés dels Diputats va aprovar per unanimitat la Proposició de Llei (núm. d'exp. 162/000066) que aprovava l'enviament d'una força d'intervenció internacional, i fent menció als quatre espanyols assassinats. La força d'intervenció sol·licitada va ser posteriorment bloquejada.

f), g), h) 18 de gener de 1997: MORT VIOLENTA DE Ma FLORS SIRERA FORTUNY, MANUEL MADRAZO OSUNA, LUIS VALTUEÑA GALLEGRO (RUHENGERI, NORD DE RWANDA).

Ma FLORS SIRERA FORTUNY, nascuda a Tremp (Lleida) el 25 d'abril de 1963 (33 anys), soltera, residia a Manresa (Barcelona), de professió infermera, membre de l'organització humanitària espanyola Metges del Món; **MANUEL MADRAZO OSUNA**, nascut a Sevilla, el 14 de setembre de 1954 (42 anys),

separat, amb dues filles, de professió metge, membre de l'organització humanitària espanyola Metges del Món; **LUIS VALTUEÑA GALLEGO**, nascut a Madrid el 7 de febrer de 1966 (30 anys), solter, de periodista gràfic, col·laborador de l'agència COVER, membre de l'organització humanitària espanyola Metges del Món.

Un cop es va conèixer internacionalment l'atac als camps de refugiats per part de l'exèrcit rwandès de l'APR juntament amb el grup paramilitar rebel anomenat AFDL, l'organització humanitària Metges del Món va elaborar un projecte d'assistència sanitària (en particular als refugiats retornats a Rwanda), aprovat per la Generalitat Valenciana i la Direcció Regional de la Salut de la Prefectura de Ruhengeri (Nord de Rwanda). L'organització humanitària Metges del Món va desplaçar tres cooperants espanyols (na FLORS SIRERA i en LUIS VALTUEÑA es van desplaçar a Rwanda en missió d'emergència humanitària el mateix novembre de 1996) i un cooperant nord-americà (NITIN MAHDAV). Després de moltes dificultats per implantar el projecte van començar a assistir la població local dels voltants de la ciutat de Ruhengeri. Requerits per la població local es van desplaçar a una localitat on s'acabava de produir una massacre per tal d'assistir les persones ferides, d'aquesta manera, van resultar ser testimonis immediats d'una matança nombrosa. Es van convertir en testimonis inconvenients. Al cap de dos dies, el 18 de gener de 1997, cap a les 8 del vespre, van ser assassinats els tres cooperants espanyols i ferit el cooperant nord-americà (li va ser amputada una cama), atac produït per un comando organitzat de l'FPR, segons les investigacions realitzades. Els seus cossos van ser repatriats.

Casual o causalment aquesta matança va coincidir amb una campanya de 42 dies de dejuni voluntari al més pur estil gandhià duta a terme per l'espanyol JUAN CARRERO SARALEGUI (amb el suport de 15 premis Nobel i moltes altres institucions nacionals i internacionals) davant les institucions europees i el Consell de Ministres de la Unió Europea a Brussel·les (al límit de danys físics i psíquics irreparables) denunciant els crims contra la humanitat que s'estaven produint a Rwanda i al llavors Zaire (actualment República Democràtica del Congo).

i) 10 de juny de 2000: MORT VIOLENTA D'ISIDRO UZCUDUN POUSO (MUGINA, GITARAMA, CENTRE DE RWANDA).

ISIDRO UZCUDUN POUSO, nascut a Pasajes (Donosti) el 24 de gener de 1931, sacerdot i missioner basc de la diòcesi de Donosti. Va marxar a Rwanda l'any 1964. Portava quasi 37 anys com a missioner a Rwanda, a la localitat de Mugina (Gitarama-centre de Rwanda). Es va decidir per una opció radical en

favor de les persones més necessitades, fossin tutsis o hutus. Va ser un home coratjós en la defensa dels drets dels més desvalguts davant les autoritats rwandeses. Particularment a partir de l'any 1995 la relació amb les autoritats de l'FPR va ser especialment tensa, donada la denúncia de detencions i empresonaments arbitraris que es produïen a la zona centre de Rwanda i, en particular, a la localitat de Mugina. A causa d'aquesta situació i de la reclamació d'un enterrament digne per a tothom, va ser acusat obertament de *genocidaire*⁶ per les autoritats de l'FPR. Pocs dies abans de l'atemptat va renunciar a comprar un nou vehicle que necessitava, sol·licitant a canvi 12 tones de mongetes per a unes 5.000 persones que es trobaven en situació límit davant la sequera que es patia a la regió. Un comando secret de l'FPR procedent de Kigali va acabar amb la seva vida el 10 de juny de 2000, al capvespre. Li van disparar un tret directe a la boca, amb un missatge que no necessita més explicacions.

Anys més tard un assistent del fiscal de Gitarama que investigava els fets a instància de les autoritats espanyoles va ser segrestat i torturat prop de la capital. Les seves investigacions s'apropaven a la persona, alt càrrec militar, que havia ordenat l'execució d'ISIDRO UZCUDUN. Va poder escapar i salvar la vida. Avui es troba exiliat, en estat de pobresa, separat de la seva família i protegit sota una identitat falsa en un país europeu.

Altres espanyols morts en el conflicte dels que no disposem de tantes dades, de moment:

j) 19 de març de 1996: MORT VIOLENTA DE CARMEN OLZA.

CARMEN OLZA, religiosa navarresa nascuda a Eugui, pertanyent a la Congregació de les Germanes de la Caritat de Santa Anna, morta a Mugina als 54 anys d'edat per l'explosió d'una mina antipersona. Enterrada a Kavumu segons la seva voluntat i de la seva família.

k) 13 de maig de 2002: MORT PER ACCIDENT DE CIRCULACIÓ DE JOSÉ RAMÓN AMUNARRIZ.

JOSÉ RAMÓN AMUNARRIZ, nascut a Irún, 70 anys. Més de 30 anys com a missioner a Rwanda. Va morir en un sospitos accident de circulació el 13 de maig de 2002 mentre es dirigia en un vehicle tot terreny des de Kabuga (Rwanda) a la comunitat de Kabare (Uganda). El camió que el va col·lisionar era

⁶ Aquest és el terme que utilitza l'APR/FPR per estigmatitzar globalment els hutus, així com a les persones i organitzacions que els donen qualsevol tipus de suport, com era el cas de tots els espanyols assassinats.

propietat d'un militar de Kigali. Tenia previst el seu retorn definitiu al País Basc al cap de quinze dies, a finals del mes de maig de 2002.

Ja l'any 1996 va escapar per ventura de la seva mort a Rwanda: un comando militar el va anar a buscar on vivia. En no trobar-lo van apallissar set religioses que s'estaven al mateix indret.

Darrerament, s'ha convalidat el *Real-Decreto-Ley 8/2004 de 5 de noviembre, sobre indemnizaciones a los participantes en operaciones internacionales de paz y seguridad*. En la sessió plenària el Fòrum Internacional per la Veritat i la Justícia en l'Àfrica dels Grans Llacs va sol·licitar formalment a través del diputat Carles Campuzano la inclusió dels noms d'aquestes onze persones víctimes de mort violenta a l'Àfrica dels Grans Llacs, que està en aquests moments en fase d'estudi i ampliació per part del Ministerio de Defensa el llistat ampliat de persones incloses en la referida normativa.

Les principals institucions públiques, organismes internacionals i nacionals, la premsa nacional i estrangera van denunciar aquestes tràgiques morts, manifestaven estar consternades, oferien el seu consol i suport a les famílies. Exigim l'esclariment dels fets, la investigació de la veritat i la realització de la justícia.

CRIMS CONTRA LA POBLACIÓ RWANDESA I CONGOLESA

L'any 2004 es van complir 10 anys del que es coneix com "el genocidi de Rwanda". Molt pocs mitjans de comunicació han posat l'any 1994 en context i ni tan sols el que va passar aquell any a Rwanda és tractat amb un rigor mínimament objectiu. La campanya mundial de desinformació de la qual parlaven l'arquebisbe de Bukavu (República Democràtica del Congo, llavors Zaire) Christophe Munzihirwa i en Joaquim Vallmajó encara provoca els seus efectes, que va consolidar una versió manipuladament parcial de les coses.

A continuació es posen de manifest de forma sintètica els punts essencials d'aquesta versió oficial que pretén estigmatitzar els hutus globalment i aquells que els ofereixen suport, amb una visió intencionadament parcial i tergiversada dels fets.

- a) L'inici del conflicte a Rwanda identificava la impossibilitat de retorn a Rwanda de refugiats tutsis, particularment residents a Uganda, que l'any 1959 van abandonar el país després de la revolució social que portaria a la independència del país.
- b) La –suposada– bona voluntat manifestada per l'FPR en signar els Acords de Pau d'Arusha l'agost de 1993.
- c) L'atemptat presidencial del 6 d'abril de 1994, atribuït des del primer moment a extremistes hutus que no acceptaven els acords d'Arusha ni la cessió parcial del poder.
- d) El subsegüent genocidi planificat i sistemàtic, organitzat des de les estructures de l'Estat i la ràdio oficial *Radio Television Mille Collines*, que provoca, segons les dades oficials darrerament admeses, la mort de 937.000 persones (majoritàriament tutsis residents a Rwanda i alguns hutus moderats).
- e) La constitució del Tribunal Penal Internacional per a Rwanda (a partir d'ara, TPIR) amb competència per a jutjar els responsables dels crims de genocidi, crims contra la humanitat i crims de guerra produïts —únicament— durant el període de l'1 de gener a 31 de desembre de 1994.
- f) L'alliberament del poble rwandès del genocidi amb la presa del poder per la força militar de l'FPR.
- g) Després de l'alliberament del poble per la força es produeixen durant els anys 1994 i 1995 alguns actes aïllats de represàlia contra hutus per alguns militars indisciplinats i incontrolats que són ràpidament castigats.
- h) Durant l'any 1996 i fins a l'actualitat es fa necessària la defensa militar de les fronteres de Rwanda amb la República Democràtica del Congo davant les suposades amenaces dels extremistes hutus, anomenats *interahamwe*, que motiven matances i el retorn forçat de molts refugiats davant les cameres de televisió internacionals.

Encara que lògicament hi ha molts altres elements, aquests que hem destacat són el nucli fonamental de la versió oficial consolidada del conflicte rwandès.

En termes de conflictes, en general, utilitzem sovint la imatge de l'*iceberg* per il·lustrar tant la petita part visible, així com la gran massa de gel oculta —millor dit, en aquest cas, ocultada— situada a la part subaquàtica. La “versió oficial” detallada sintèticament més amunt s’identifica amb la part descoberta de l'*iceberg*.

Podem intentar completar de forma correlativa la imatge d’aquesta versió oficial amb fets, alguns poc coneguts i d’altres deliberadament ocultats. A continuació analitzem de forma paral·lela cada un dels punts de la versió oficial anteriorment exposats:

- a') L'inici del conflicte a Rwanda és molt anterior a la revolució de 1959. Per analitzar globalment el conflicte no només hem de considerar els efectes de la colonització alemanya i belga, sinó, sobretot, els més de quatre segles de dominació i explotació de la monarquia feudal tutsi envers la majoria de població hutu.
- b') Avui és acceptat que els Acords de Pau d'Arusha atribuïen una representativitat a l'FPR que no li corresponia, i també que l'FPR i el MRND (Mouvement Révolutionnaire National pour le Développement), partit hutu governant a Rwanda fins l'any 1994, utilitzaven els acords de pau com a maniobra de distracció per armar-se i preparar la guerra⁷.
- c') L'atemptat presidencial del 6 d'abril de 1994: tothom admet actualment que és el detonant dels fets dramàtics que es van succeir a partir d'aquest dia a Rwanda. Entre moltes altres, és visible en les paraules del relator especial de la Comissió de Drets Humans de Nacions Unides, Sr. René Degni-Ségui, en el seu informe de data 28 de juny de 1994: “L'atac a l'avió del 6 d'abril, en què van perdre la vida el President de la República Rwandesa, Juvénal Habyarimana, el president de la República de Burundi, Cyprien Ntayamira, diverses persones dels seus seguicis i la tripulació de l'avió, sembla ser la causa immediata dels esdeveniments dolorosos i dramàtics que viu actualment Rwanda [...] La mort del president Habyarimana va ser la guspira que va provocar l'explosió i l'inici de les matances de civils”⁸.

⁷ Poc es parla de les matances sistemàtiques realitzades per l'FPR —tant per operacions militars com per actes terroristes— portats a terme per esquadrons de la mort pertanyents a la *Directorate Military Intelligence, Network Commando* i d'altres faccions secretes de l'FPR.

⁸ Informe E/CN.4/1995/7 de 28 de juny de 1994, apartats 18 i 19.

Encara que el Tribunal Penal Internacional per a Rwanda (TPIR) té competència per a la investigació d'aquest fets, ha decidit de forma reiterada no investigarlos, tot i que ja l'any 1997 un equip d'investigadors adscrit al TPIR —format per Michael Hourigan, Alphonse Breaux i James Lion— va donar a conèixer informes, llavors classificats com a confidencials, que van posar de manifest que l'autoria de l'atemptat provenia dels alts comandaments militars de l'FPR, i no d'extremistes hutus com s'havia pensat fins el moment. Aquestes revelacions han estat confirmades l'any 2004 per l'excepte testimonni d'Abdul Ruzibiza, membre del comandament de l'FPR que va atemptar contra l'avió presidencial⁹.

d') Davant el genocidi de 1994 es parla poc de la imprevisió —en el millor dels casos— de la comunitat internacional en general i de l'ONU, en particular, denunciada pel comandant dels “cascos blaus” Roméo Dallaire, de la retirada massiva dels “cascos blaus” enmig de les matances¹⁰, dels informes de la intel·ligència nord-americana (telegrames de l'ambaixador nord-americà a Burundi) que alertaven sobre la possible autoria de l'atemptat i la conseqüència dels fets posteriors. Tampoc es parla de l'acceptació oficial per part de l'ONU no només del seu fracàs sinó d'errades inadmissibles posades de manifest per la Comissió Carlsson i posteriorment assumides per Kofi Annan, llavors responsable de les forces de pau a Rwanda. Tampoc es parla de la contribució de *Radio Muhabura*, ràdio controlada per l'FPR, a l'extensió de l'odi ètnic i la provocació per a les matances generalitzades.

e') La limitada competència temporal del Tribunal Penal Internacional per a Rwanda¹¹, amb un pressupost anual proper als 200 milions de dòlars, ha enjudiciat només a responsables hutus (concretament uns 50). És important destacar que els tres fiscals generals del TPIR —Goldstone, Louise Arbour, Carla del Ponte— no han volgut, no han pogut o no han estat capaços d'imputar a l'FPR cap dels crims de genocidi, crims contra la

⁹ Veure el testimonni complet a <http://www.inshuti.org/>, en concret, *Testimoni Abdul Ruzibiza del 7 d'abril de 2004* en el qual no només explica amb tot tipus de detall l'organització i execució de l'atemptat sinó també la política deliberada de l'FPR de voler sacrificar els tutsis de l'interior de Rwanda, considerats per l'FPR com a traïdors, a més de l'eliminació física de gran part dels hutus rwandesos.

¹⁰ El 31 de març de 1994 —6 dies abans de l'atemptat presidencial— hi havia 2.529 “cascos blaus” operatius a Rwanda. Enmig de les matances són parcialment retirats i trenta dies més tard, és a dir, el 30 d'abril de 1994, només resten 700 “cascos blaus” al territori rwandès.

¹¹ Cal posar de manifest que, a diferència del TPIR, que preveu una competència temporal del Tribunal limitada a l'any 1994, el Tribunal Penal Internacional per a l'Antiga Iugoslàvia (TPIY), creat anteriorment, el 25 de maig de 1993, preveu una competència temporal entre el primer de gener de 1991 i una data determinada pel Consell de Seguretat de Nacions Unides (article 8 de l'estatut del TPIY) que permetia la investigació de fets durant tots els anys posteriors, tot i acabades formalment les hostilitats.

humanitat i crims de guerra comesos durant l'any 1994 a pesar dels nombrosos informes i revelacions existents en aquest sentit¹².

- f') El suposat alliberament del poble rwandès per la força militar de l'FPR i el propi genocidi són utilitzats perversament per condemnar, encara avui, com a *genocidaires* tot el col·lectiu hutu i qualsevol persona o institució que els faci costat¹³.
- g') Malgrat que els responsables de l'FPR s'entesten en diferenciar la dinàmica "del genocidi d'abril a juliol de 1994" —orquestrada des de l'Estat Rwandès abans de la presa del poder per la força per part de l'FPR— de les matances produïdes per l'FPR el 1994 i 1995 —suposadament organitzades per elements indisciplinats— el cert és que ara sabem que aquesta política de matances estava organitzada des dels alts comandaments governamentals de l'FPR i executada per militars de l'FPR¹⁴.

¹² En destacarem només dos. En primer lloc, l'informe elaborat per l'investigador nord-americà de l'ACNUR (Alt Comissionat de les Nacions Unides pels Refugiats), Robert Gersony, en relació a la situació de seguretat i respecte dels drets humans amb posterioritat a la presa del poder de l'FPR, en concret de juliol a setembre de 1994, on es va destacar la matança de més de 30.000 persones de l'ètnia hutu per part de l'FPR en només dos mesos en tres prefectures de Rwanda, i en la qual es detallaven el lloc, la data, la naturalesa dels crims, les tècniques utilitzades per matar i fer desaparèixer els cossos, així com la identificació d'alguns oficials de l'FPR responsables de les matances. Aquest Informe, classificat com a secret, encara no ha vist la llum. En segon lloc, les revelacions del Director dels Serveis d'Intel·ligència de Rwanda i responsable dels Serveis Nacionals de la INTERPOL a Kigali entre el 22 d'agost de 1994 i el 31 d'agost de 1995, Sixbert Musangamfura, va arribar a establir llistes nominatives de 104.800 persones assassinades per l'FPR entre juliol de 1994 i juliol de 1995, d'un total de 312.726 persones de les que es tenia coneixement de forma no exhaustiva. Cal destacar que entre molts altres, el 26 d'abril de 1994 va ser segrestat i mort el missioner JOAQUIM VALLMAJÓ a la localitat de Byumba per elements de l'FPR, sota instruccions d'un coronel de l'FPR, segons testimonis obtinguts darrerament. Així mateix, en el decurs dels dos mesos següents a l'atemptat presidencial van ser assassinats almenys 64 sacerdots, entre els quals, tres bisbes catòlics. Durant l'any 1995 es van produir nombroses matances planificades en el territori de Rwanda entre la qual destaca, entre moltes altres, la matança al camp de desplaçats de guerra de Kibeho, ocupat per persones hutus, matança perpetrada el 22 d'abril de 1995 per elements coordinats de l'FPR, segons el testimoni qualificat de membres de *Médecins sans Frontières*, causant al voltant de 8.000 morts. El coronel responsable d'aquesta matança va ser detingut durant 18 mesos i posteriorment promocionat com a General Comandant de la Primera Divisió de les Províncies de Kigali Ville, Kigali Rural i Gitarama. Molt recentment, un dels més renombrats experts sobre Rwanda, el professor Filip Reyntjens de la Universitat d'Antwerp (Bèlgica), ha decidit suspendre qualsevol col·laboració amb el TPIR fins que s'acabi amb la impunitat i s'inculpi els màxims responsables de l'FPR dels crims de guerra i altres crims contra la humanitat que estan acreditats i que es troben a los ordres del TPIR (vegeu *Le Soir*, 13/1/05).

¹³ Encara avui, durant l'any 2004, un informe oficial governamental elaborat per l'FPR titlla de *genocidaires* i impulsors de l'ideologia etnocida a nombroses organitzacions rwandeses de drets humans i a la pròpia institució eclesiàstica, entre molts altres col·lectius i persones. El 10 de juny de 2000 va ser assassinat el missioner basc ISIDRO UZCUDUN a la seva parròquia de Mugina (Gitarama) per elements de l'FPR sota ordres d'un coronel, segons darrers testimonis obtinguts. Aquest missioner, junt amb els seus companys JUAN CRUZ JUARISTI i LEONARDO ESNAOLA, entre d'altres, van ser titllats de *genocidaires* per les autoritats locals de l'FPR a causa dels serveis que feien a favor de la població necessitada hutu de Gitarama.

¹⁴ Vegi's el testimoni de Ruzibiza, citat a *dalt* (nota 10).

h') El que de forma lúcida en Joaquim Vallmajó denunciava com a *zairització del conflicte* es va portar a terme de forma especial a partir de l'any 1996. El que inicialment es venia a la comunitat internacional com una operació militar endegada per l'FPR per a preservar la seguretat de la frontera de Rwanda amb el Zaire va suposar en realitat l'execució d'un pla macabre. D'una banda, pretenia exterminar els centenars de milers de rwandesos hutus refugiats a diversos camps de l'est del llavors Zaire¹⁵, efectuant una persecució implacable dels mateixos fins a l'altra punta del Zaire, a Mbandaka, a més de 2.000 quilòmetres de la frontera rwandesa¹⁶. Aquests crims es van realitzar d'una manera sistemàtica i planificada, així com les següents operacions d'ocultació de cadàvers i d'altres proves¹⁷. Tot indica que es va massacrar entre 250.000 i 300.000 refugiats. D'altra banda, en només nou mesos, amb la col·laboració d'altres forces rebels com l'AFDL, es va conquerir una àmplia zona de territori del Zaire per part de l'exèrcit de Rwanda¹⁸. No és causal que la zona conquerida, particularment la zona est del Zaire, és riquíssima en recursos naturals, sobretot en coltan¹⁹ (òxid de niobi i tàntal), coure, cobalt, diamants, or i fusta, entre d'altres. Les forces de l'FPR, entre d'altres, es van dedicar al pillatge sistemàtic, primer, i explotació il·legal, després, d'aquests recursos naturals, obtenint uns ingressos —només de coltan i en només en 18 mesos— de prop de 250 milions de dòlars, quantitat aquesta considerada suficient per autofinanciar la guerra²⁰. Els fets, però, no es van aturar aquí. No satisfet

¹⁵ El 31 de octubre de 1996 es va produir la mort violenta dels quatre germans maristes espanyols mentre restaven al costat dels refugiats al camp de refugiats de Nyamirangwe. Val a dir que de forma paral·lela, a Rwanda, es van produir almenys tres atacs planificats en tres llocs estratègics: l'11 de gener de 1997 es va fer un atac contra 4 observadors de la ONU a Gicinye (Prefectura de Gisenyi); el 18 de gener de 1997, es va assassinar els tres cooperants de Metges del Món-Espanya; el 4 de febrer de 1997, es va atacar cinc agents de la HRFOR (High Commissioner for Human Rights)-ONU a Karengera (Cyangugu). Aquests tres atacs en aquests tres llocs estratègics situats a prop de la frontera nord-oest i sud-oest amb el Zaire, van permetre diverses accions: d'una banda, buidar d'observadors internacionals i ONG's tota la zona nord i sud-oest de Rwanda; d'altra banda, provocar matances en aquestes zones amb plena impunitat i permetre la sortida d'elements i material militar a través de les localitats de Gisenyi i Cyangugu destinades a atacar els refugiats hutus al Zaire i organitzar el pillatge.

¹⁶ Per tots, fem referència a l'impressionant relat de la sociòloga i refugiada rwandesa, Ma BEATRICE UMUTESI, *Fugir o morir al Zaire: la vivència d'una refugiada rwandesa*, Pagès Editors, Lleida, 2002.

¹⁷ Vegi's en aquest sentit *l'Informe de l'Equip d'Investigació del Secretari General de Nacions Unides encarregat d'investigar les violacions greus dels drets humans i el dret humanitari internacional en la República Democràtica del Congo*, (S/1998/581) amb la data del 29 de juny de 1998.

¹⁸ S'ha de tenir en compte que la superfície total de la República Democràtica del Congo (abans Zaire) és de 2.267.600 quilòmetres quadrats, i que només la província congoleesa de Nord-Kivu té una extensió similar a la suma de les superfícies de Rwanda (26.338 quilòmetres quadrats) i Burundi (27.834 quilòmetres quadrats).

¹⁹ Utilitzat prioritàriament en equips electrònics de darrera generació com telèfons mòbils, assistents digitals, ordinadors, consoles, llançadores espacials, míssils i armes "intel·ligents", entre d'altres.

²⁰ L'ONU va decidir constituir un grup d'experts sobre el pillatge realitzat a la República Democràtica del Congo, emetent quatre informes, dels que cal destacar, *l'Informe del Grup d'Experts encarregat d'examinar la qüestió de l'explotació il·legal dels recursos naturals i d'altres formes de riquesa de la República Democràtica del*

amb l'*statu quo* assolit, el 2 d'agost de 1998 l'exèrcit de l'FPR rwandès, ajudats pels exèrcits d'Uganda i Burundi, van envair novament l'ara ja República Democràtica del Congo, prosseguint amb les matances, l'explotació de la població congoleesa, l'accentuació de les carències estructurals d'aliments i salut, el pillatge sistemàtic i la pervivència, encara ara, del conflicte²¹.

Hem intentat completar la imatge oculta —o ocultada— d'aquest immens iceberg. Les ombres col·lectives dels països anomenats "suposadament occidentals" es reflecteixen, de nou, de forma nítida al mirall d'Àfrica ... ¿Sabrem reconèixer aquestes ombres com a pròpies o seguirem mirant cap un altre costat sense enfrontar-nos al mirall?

Fòrum Internacional per la Veritat i la Justícia a l'Àfrica dels Grans Llacs

Congo (S/2001/357) de data 12 d'abril de 2001 i l'Informe Final sobre el mateix sota referència (S/2002/1146) de data 16 d'octubre de 2002, fent referència directa als actes de l'FPR i els seus oficials així com el llistat d'empreses multinacionals i persones implicades en l'explotació il·legal dels referits recursos naturals.

²¹ Entre d'altres, l'organització nord-americana, *International Rescue Committee*, ha publicat les seves recerques en forma de quatre informes, indicant en el darrer d'aquests, que des de l'inici de la guerra l'agost de 1998, almenys 3.800.000 persones han perdut la vida per causa directa o indirecta del conflicte (31.000 civils moren encara avui a causa d'aquest conflicte), més que en qualsevol altre conflicte des de la segona guerra mundial. Informe <*Mortality in Eastern Democratic Republic of Congo: results from a nationwide survey*> d' abril-juliol de 2004.

(Vegeu: http://www.theirc.org/pdf/DRC_MortalitySurvey2004_RB_8Dec04.pdf).